

РИНОК ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ

Павленчик Н. Ф., к.е.н.

Львівський національний аграрний університет

Павленчик А. О., к.е.н.

Управління статистики у Жовківському районі

Анотація. Викладено підходи щодо необхідності державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам. Аналізуються напрями, види і розміри державної підтримки господарств регіону та показано її вплив на ефективність їх діяльності.

Ключові слова: ринок, інституційна підтримка, державне регулювання, дотації, пільги, субсидії.

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення, що відбулися в процесі здійснення аграрної реформи, забезпечили перехід України від планової економіки до ринкової. Проте ринковий механізм не спроможний формувати прогресивні структурні зрушення в економіці, як і не має за своєю природою ринкова економіка імунітету проти монополізму, інфляції та збитків в економічній системі. Тому координацію економічних процесів відповідно до вимог ринкових умов повинна забезпечити держава в особі її владних структур за допомогою важелів господарського механізму. Такими важелями можуть стати система пільг, податків, кредитів, субсидій, дотацій, які здатні стимулювати формування оптимальної галузевої структури та розвиток базових і пріоритетних видів виробництва.

Державне регулювання активно використовується практично в усіх економічно розвинених країнах. В Україні ж державна підтримка виробників сільськогосподарської продукції перебуває ще на дуже низькому рівні. Щорічно на це виділяється з бюджету близько 60 млн. грн., що становить біля 40 % від потреби [1, с.89]. Такий обсяг дотацій не може повною мірою забезпечити вітчизняним товаровиробникам відповідний рівень собівартості

продукції, з тим щоб вона була конкурентоспроможною порівняно з аналогічною продукцією виробників зарубіжних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітними дослідженнями цієї проблеми займалися і зробили певний внесок у її розвиток такі вчені, як В.Андрійчук, ГТ.Березівський, О.Боднар, В.Бойко, Ф.Горбонос, Ю.Губені, Т.Дудар, С.Дусановський, В.Зіновчук, М.Малік, П.Саблук, Г.Черевко та ін. Проте у вирішенні проблеми регулювання ринкових відносин в аграрній сфері і особливо в частині державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників актуальним залишається поглиблення вивчення теоретичних засад і виявлення практичних можливостей оптимізації напрямів і вдосконалення способів та інструментів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції.

Постановка завдання. Без активної підтримки держави сільськогосподарських товаровиробників їх розвиток в ринкових умовах є не лише безперспективним, а й практично нереальним. Підтримка державою сільськогосподарських товаровиробників повинна розглядатися у контексті регулювання ринку сільськогосподарської продукції нею на основі законодавчого забезпечення формування і функціонування ринкової економіки із застосуванням цілеспрямованої цінової політики, впровадженням ефективної кредитної та стимулюючої системи оподаткування, наданням пільг, дотацій тощо. Ставиться завдання вивчити розвиток зазначених процесів у регіоні на сучасному етапі та виявити їх вплив на ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Одним із вагомих законодавчих актів України на предмет реалізації державної підтримки розвитку агропромислового виробництва є Закон України „Про державну підтримку сільського господарства України“ від 24 червня 2004 р. [5]. Він став основним законом, який визначив пріоритети державної політики в основних сферах управлінської діяльності щодо стимулювання сільськогосподарських товаровиробників у збільшенні обсягів виробництва продукції та забезпечення продовольчої

безпеки країни. Законом передбачалося значне сприяння виробництву продукції тваринництва шляхом впровадження державної тваринницької дотації, спрямованої на підтримку рівня платоспроможного попиту споживачів цього виду продукції та запобігання певною мірою збитковості товаровиробників.

Зміни і доповнення до Постанови Кабінету Міністрів України від 12.05.1999 р. № 805 „Про Порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі⁴⁴ у 2007 р. [4] передбачали надання дотацій за рахунок ПДВ сільськогосподарським виробникам за поставлені переробним підприємствам молоко та худобу, а також використання сум коштів, які акумульовані сільгоспідприємствами на спеціальних рахунках.

Для сільськогосподарських товаровиробників Жовківського району із державного бюджету у 2007 р. найбільш значними є виплати за напрямом на підтримку розвитку тваринництва у сумі 5419,1 тис. грн., або 1587,7 грн. на 1 т реалізованого м'яса, і місцевих бюджетів - 53,8 тис. грн. Менш вагомими були доплати за програмами підтримки виробництва продукції рослинництва - 400,6 тис. грн., або 30,1 грн. на 1 га посівної площі. Окремо у 2007 р. здійснено державну підтримку сільськогосподарських підприємств Жовківського району із бюджетних коштів за напрямом на закладання і нагляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками - 552,0 тис. грн., а також на підтримку сільськогосподарських підприємств через механізм здешевлення короткострокових кредитів - 531,3 тис. грн. (часткове погашення сум виплат відсотків за кредит), що складає 47,8 % від загальної суми. Найбільше одержали бюджетних коштів для здійснення компенсації відсоткової ставки за залученими короткостроковими кредитами в розрізі одержувачів командитне товариство „Его⁴⁴ - 210,53 тис. грн., відкрите акціонерне товариство „Рава-Руський маслозавод⁴⁴ - 115,1 тис. грн., фермерське господарство „Едем⁴⁴ - 69,7 тис. грн.

Досить незначні суми виділені у 2007р. з державного бюджету для часткової компенсації вартості мінеральних добрив вітчизняного виробництва - всього 174,1 тис. грн., що складає всього лише 138 грн. на 1 тону придбаних. Зовсім мізерними були надані кошти для підтримки вітчизняного сільськогосподарського виробника за операціями фінансового лізингу вітчизняної сільськогосподарської техніки - всього 22,3 тис. грн., і то з місцевих бюджетів.

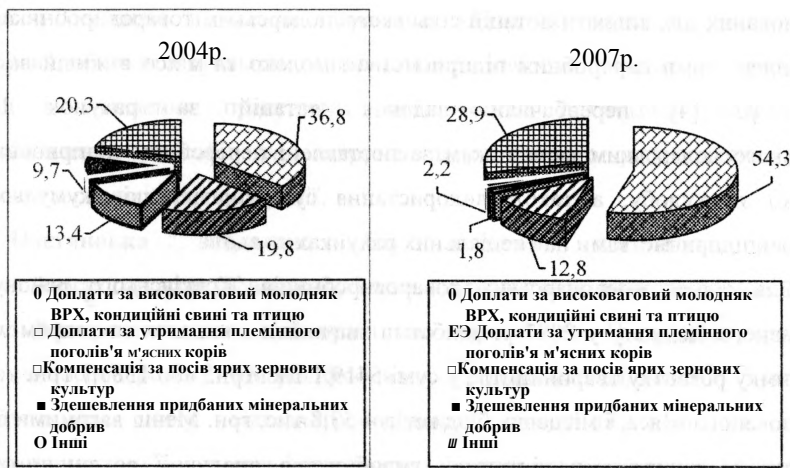

Рис. 1 Структура державної підтримки сільськогосподарських виробників у Жовківському районі Львівської області.

Як свідчить рис. 1, структура державної підтримки у 2007 р. суттєво відрізняється від структури 2004 р. Так, у 2007 р. частка доплат за високоякісний молодняк великої рогатої худоби, кондиційні свині та птицю зросла на 17,5 відсоткового пункту порівняно з 2004 р. Така зміна пояснюється насамперед тим, що держава пріоритетним визначила напрям на підтримку збільшення виробництва тваринницької продукції, оскільки в країні у 2004 р. вироблялося на одну особу лише 34 кг м'яса. Такий захід позитивно вплинув на розвиток галузі і у 2006 р. виробництво м'яса на одну особу зросло на 2,8 кг порівняно з 2004 р.

Проте, на наш погляд, збільшення дотацій на підтримку виробництва тваринницької продукції є дещо недалекоглядним, оскільки ці бюджетні кошти фактично пішли на проїдання, а не на утримання племінного поголів'я м'ясних корів, а саме за рахунок поліпшення племінної справи можливо збільшити високопродуктивне племінне поголів'я, а відтак і генетичний матеріал для виробництва м'яса. Насправді ж частка виплат за цим напрямом у 2007 р. зменшилася у структурі на 7 відсоткових пунктів проти 2004 р.

Суттєво знизилася доплата на підтримку розвитку рослинництва. Частка компенсації за посіви ярих зернових і на придбання мінеральних добрив у 2007 р. знизилася відповідно на 11,6 та 7,5 пункту порівняно з 2004 р. Зменшення доплат на придбання мінеральних добрив у перспективі ускладнює можливість їх придбання та внесення під сільськогосподарські культури і відповідно очікується зниження їх урожайності, оскільки у 2008 р. вартість мінеральних добрив зросла майже у 2,5 - 3 рази порівняно з 2004 р.

Певною мірою (на 8,6 пункту) збільшилися у 2007 р. доплати за іншими програмами підтримки сільськогосподарських товаровиробників порівняно з 2004 р.: доплати за фінансовий лізинг, страхові компенсації, компенсації кредитних відсотків тощо. Всього ж господарства Жовківського району у 2007 р. за всіма напрямками фінансової підтримки з державного бюджету одержали 7541748,67 грн. Загальна сума дотацій за напрямом розвитку тваринництва, і зокрема, за молодняк великої рогатої худоби, кондиційні свині та птицю, за придбані телички великої рогатої худоби особистими селянськими господарствами, за збільшення кількості молочних корів, за придбання нетелів молочного напрямку, штучне осіменіння тощо склала 5748663,0 грн., або 76,2 % від загальної суми фінансової підтримки з державного бюджету у Жовківському районі.

Такі заходи державної підтримки позитивно вплинули на результати господарської діяльності підприємств. За даними статистичного спостереження за ф. № 50-с.г. „Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2007 р.“, 17 сільськогосподарських підприємств Жовківського

району, серед яких ТзОВ „Західплемресурси⁴⁴, ТзОВ „Агро-Лан⁴⁴, ТзОВ „Агропідприємство Добросин⁴⁴ та ін., одержали збиток від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг в сумі 3871,9 тис. грн. Разом з тим, ці підприємства одержали державної підтримки на суму 4843,4 тис. грн., що на 971,5 тис. грн. більше, і це забезпечило їм загалом прибутковість виробництва, рівень рентабельності якого склав 3,1 %.

Особливо помітною є підтримка господарств: ТзОВ „Агропідприємство Добросин⁴⁴, яке отримало дотації на розвиток племінного стада великої рогатої худоби в сумі 275590,1 грн., командитне товариство „Его⁴⁴ в сумі 353702,68 грн. за реалізовану на забій птицю та здешевлення кредиту. Але найбільшим одержувачем державних дотацій у Жовківському районі є фермерське господарство „Клен⁴⁴, яке у 2007 р. отримало 953304,8 грн. бюджетних коштів на розвиток тваринництва, кормовиробництва, відшкодування витрат за посів озимих та ярих зернових тощо. Частка державної підтримки на розвиток цього господарства у 2007 р. склала 12,6 % від її загальної суми в районі. Така масштабна підтримка від держави значно покращила ефективність його господарської діяльності (табл. 1.).

Як свідчать дані табл. 1., розвиток тваринництва у фермерському господарстві „Клен⁴⁴ має стійку тенденцію до зростання. Поголов'я великої рогатої худоби у 2007 р. зросло на 589 гол., а його щільність з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь відповідно на 27 гол. порівняно з 2004 р. Продуктивність тварин теж має стійку тенденцію до зростання. Середньодобовий приріст у 2007 р. збільшився на 228 г, а річний надій на корову відповідно на 2911 кг порівняно з 2004 р. Проте у 2007 р. грошові надходження від реалізації сільськогосподарської продукції становили лише 44,4 % від обсягу виручених коштів 2004 р. Основною причиною цього стало зниження грошових надходжень від реалізації продукції рослинництва, які у 2007 р. склали лише 621,7 тис. грн.

Зменшення грошових надходжень від галузі рослинництва було спричинене зниженням урожайності зернових культур, яка у 2007 р. була на

12,7 ц/га нижчою, ніж у 2004 р. Спад урожайності у господарстві є наслідком зменшення обсягів внесення мінеральних добрив та використання засобів захисту рослин від шкідників.

Таблиця 1.

Вплив державної підтримки на ефективність господарювання фермерського господарства „Клен“ Жовківського району Львівської області

Показник	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2007р. до 2004р., %
Площа сільськогосподарських угідь, га.	2991	3150	2709	2516	84,1
у т.ч. рілля	2702	2833	2422	2254	83,4
Площа посіву зернових та зернобобових, га	1362	1692	1183	1031	75,7
Поголів'я великої рогатої худоби, гол.	865	1142	1318	1454	168,1
Чисельність великої рогатої худоби на 100 га сільськогосподарських угідь, гол.	38	36	55	65	171,1
Врожайність зернових та зернобобових, ц/га	31,9	26,8	22,7	19,2	60,2
Продуктивність великої рогатої худоби: середньодобовий приріст, г	340	400	530	568	167,1
надій на корову за рік, кг	2821	2973	4894	5732	У 2 р....
Виручка від реалізації продукції, всього, тис. грн.	4963,8	2965,9	4883,4	2206,0	44,4
Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	3732,4	2643,3	4015,1	2551,1	68,3
Рентабельність від реалізації сільськогосподарської продукції, робіт та послуг, %	33,0	12,2	21,6	-13,5	-46,5п.
Фінансова підтримка всього, тис. грн.	526,5	512,3	649,6	958,0	182,0
в т.ч. з місцевих бюджетів, тис. грн.	3,5	35,9	21,0	4,7	134,3
Балансовий прибуток, тис. грн.	1778,0	1112,3	1752,2	1640,8	92,3
Рентабельність підприємства, %	47,6	42,1	42,6	64,3	+16,7п.

З первинних бухгалтерських даних видно, що у 2007 р. господарство придбало лише 68 тонн мінеральних добрив і внесло лише 0,3 ц на гектар ріллі, на що одержало дотацій лише 10200 грн. Тоді як у 2004 р. господарство „Клен“ одержало дотацій на здешевлення мінеральних добрив у сумі 65400 грн. і відповідно внесло їх 1308 т, або 4,8 ц на гектар ріллі.

Зниження ефективності рослинницької галузі і збитковість тваринницької у 2007р. були частково компенсовані за рахунок отриманих коштів з державного бюджету. Державна фінансова підтримка певною мірою дозволила підвищити балансовий прибуток до 1640,8 тис. грн. і забезпечити рівень рентабельності у господарстві - 64,3 %.

З огляду на доцільність і важливість державної підтримки, яка реально сприяє підвищенню ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, слід зауважити, що 15 господарств Жовківського району у 2007 р. зовсім її не одержали, зокрема, великі підприємства - ВАТ „Жовківський Племптахопродуктор“, ПП „Візенберг“, ТзОВ „Волиця“, ТзОВ „ім. Лесі України“ та ін. Основною причиною цього є недотримання вимог на предмет одержання цільової фінансової підтримки держави. Наприклад, щоб одержати часткове відшкодування витрат на посів ярих зернових у 2007 р., сільськогосподарському підприємству необхідно було засіяти площу насінням не нижче третьої репродукції, з відповідним документальним підтвердженням.

Таким чином, збільшення державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам може значно покращити виробничу діяльність аграрних підприємств і буде сприяти зміцненню конкурентоспроможності сільського господарства як на внутрішньому, так і на зовнішньому аграрному ринку.

Висновки.

1. Без активної участі держави в освоєнні ринкових відносин і підтримки сільськогосподарських товаровиробників розвиток ринку сільськогосподарської продукції є не лише безперспективним, а й практично нереальним. Підтримка державою сільськогосподарських товаровиробників повинна розглядатися у контексті регулювання нею аграрного ринку.
2. На низькому рівні в Жовківському районі Львівської області є доплати на підтримку розвитку галузі рослинництва. Частка компенсації за посіви ярих зернових і на придбання мінеральних добрив не перевищує 10 - 15 %, що

ускладнює можливість їх придбання та внесення під сільськогосподарські культури і відповідно зумовлює зниження їх урожайності.

3. Державна підтримку сільськогосподарських виробників в основному зводиться до стимулювання збільшення обсягів виробництва тваринницької продукції. Такий підхід є недалекоглядним, оскільки бюджетні кошти фактично витрачаються на „проїдання“. Пріоритетним має стати підтримка поліпшення племінних якостей худоби, що дасть змогу підвищити продуктивність тварин.

Бібліографічний список

4. Іваницька С. Д. Використання бюджетних коштів на підтримку сільськогосподарського виробництва / С. Д. Іваницька // Економіка АПК. - 2003. - № 6. - С. 89-93.
5. Павленчик Н. Ініціативна роль підприємств у формуванні аграрного ринку / Н. Павленчик, А. Павленчик // Вісник Львівського державного аграрного університету : Економіка АПК. - 2007. - № 14 (1). - С. 54 - 59.
6. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 49.
7. Про Порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 1999 р. № 805 // Зібрання Законодавства України : Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України. - 1999. - № 7. - ст. 407.
8. <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>